

Ступчук С. М.

к.е.н., ст. викладач,

Хмельницький національний університет

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті досліджуються методичні особливості викладання економіки у вищій школі, визначені основні елементи економічної освіти, охарактеризовані основні методи викладання економічних дисциплін, описаний профіль вибору методики викладання відповідно до поставлених цілей навчання («рамкова» класифікація). Стаття містить результати дослідження, проведеного американськими науковцями, щодо ефективності різних методик навчання.

Ключові слова: методика викладання, ефективність методів, інноваційні підходи.

Постановка проблеми. Розвиток України у сучасному світі визначається загальним контекстом Європейської інтеграції та орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури.

Основними складовими культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС [2].

Розвинені країни надають особливого значення економічній освіті, в тому числі у вищих навчальних закладах, чого, на жаль, неможна сказати про вітчизняну освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методичних особливостей викладання економічних дисциплін розглядаються у працях вітчизняних вчених, таких як Гарбера К. М., Грицуленко С. І., Мезеляєв В., Олійник Н. М., Потапова-Сінько Н. Ю., Рибальський В. І., Савельєв В. П., Юрченко В. І. Особливості психолого-педагогічної підготовки як майбутніх, так і теперішніх викладачів з метою формування та підвищення рівня їхньої професійної майстерності стали об'єктом вивчення у роботах Куринського В. О., Лисянської Т. М., Скрипченко О. В., Штайнер Р. [1]. Звертається також увага на вивчення активних методик навчання й оцінки знань, у тому числі ігрових форм проведення занять. Дослідженням даних питань займалися Виготський Л. С., Душина І. В., Леонтьєв О. М., Нагаєв В. М., Рубінштейн С. Л. [3].

Проте, існуюча недостатність вивчення ефективності та процесу вибору доцільного, в даній ситуації, методу вивчення економічних дисциплін у вищій школі зумовлює необхідність проведення досліджень в даному напрямі.

Формування цілей статті. Аналіз зарубіжного досвіду щодо використання методик викладання економіки у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. На відміну від вітчизняної, економічна освіта у розвинених країнах є одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в цілому. Саме тому, наприклад, у США Національна рада з економічної освіти, Американська економічна асоціація, Комітет з економічної освіти спонсорують ряд програм із метою поліпшення навчання економіки, застосування інноваційних методів навчання та оцінки якості освіти. Широкий спектр методів навчання та пояснення процедури їх використання описуються в працях Беккера та Уоттса, Уолстада та Сондерса, Бергстрома та Міллера, Кінана та Майєра, Портера та Райлі [5, 7, 8, 9]. Беккер, Уоттс, Уолстад та Сондерс звертали увагу на можливості використання альтернативних методів навчання, Бергстром, Міллер, Кінан, Майєр, Портер та Райлі зосереджували свою увагу на можливості використання в навчальному процесі експериментів, електронних таблиць, активного та спільного навчання. До вирішення проблеми збільшення ефективності навчання економіки звертались також: головний економіст Світового банку Джозеф Стігліц – він зосереджував свою увагу на викладанні економіки у напрямі вивчення особливостей економічного розвитку країн з перехідною економікою; Нобелівський лауреат Пол Самуельсон – вивчав характер сприйняття студентів економічних курсів; Рональд Коуз вивчав методи викладання економіки підприємства. Використання різних методів навчання та вибір успішної стратегії навчання вивчав Каденас.

Основними елементами економічної освіти Шуг визначив економічний вибір, економічні принципи та економічні цілі.

Економічний вибір є важливою складовою економічної освіти через те, що студенти повинні навчитись приймати доцільні рішення як на індивідуальному, так і на суспільному рівні з приводу використання обмежених ресурсів для забезпечення зростаючих потреб людини і суспільства. Саме тому економіку досить часто називають наукою про прийняття рішень. Вона є ключовою в освіті пересічних громадян, виборців, споживачів та виробників, інвесторів та суб'єктів використання інвестицій для функціонування усіх учасників економіки.

Що стосується економічних концепцій, як однієї із складових економічної освіти, то виокремлюють п'ять основних принципів, на яких ґрунтується економічне мислення. Перший принцип стосується саме причини виникнення економічних проблем, а саме – через дефіцит. Саме тому людина та суспільство повинні оцінити існуючі компроміси та зробити

вибір. Наступний принцип базується на визначенні витрат (виборі кращої альтернативи). Принцип оцінки альтернативних витрат означає порівняння граничних витрат із граничними вигодами. Для кращого розуміння економічних процесів, оцінки причин та наслідків використовують спостереження та дані для побудови й тестування моделей досліджуваних економічних процесів, що розкриває суть четвертого принципу. П'ятим, останнім із визначених Шугом принципів, є визначення того, що конкуренція створює проломи на ланцюгу заміни витрат альтернативними.

Наступною складовою економічної освіти є економічні цілі, а саме: відповідність економічної політики економічним цілям. Вирішення даних питань вимагають упорядкування грошово-кредитної та фіскальної політики, утримання стабільності цін та відсоткових ставок, досягнення економічного зростання тощо.

Усі наведені складові економічної освіти є основою для побудови будь-якої економічної програми. Наведемо основні підходи, що можуть бути використані з метою зростання ефективності подачі інформації студентам.

Підхід, що передбачає спільне вирішення задач, складається із двох основних компонентів: спільного та проблемного навчання. Проблемне навчання вимагає представлення студентами сценарію вирішення декількох типів проблем, описаних викладачем. До того ж спільна робота студентів в групах над визначеною проблемою сприяє розвитку комунікацій та активізацію колективної роботи.

Інноваційним підходом у вивченні економіки є організація оперативних груп із надання консультацій населенню з економічних питань. Надання таких послуг забезпечує не лише виконання освітньої програми, але й є дійсним стимулом для розширення кругозору та заохочення взяття на себе відповідальності за забезпечення добробуту інших. Участь студентів у суспільно-економічних проектах зумовлює необхідність визначати економічні питання, вивчати економічні теорії та їх дію в реальному житті, шукати докази прояву дії цих теорій. Також консультаційні послуги з використанням навчальної програми, створення громадських проектів сприяють формуванню самоповаги студента, а також долучення їх до вирішення проблем навколишнього середовища.

Найбільш популярним методом навчання економіці є лекції. Економісти Стровбер та Макголдрик виявили, що біля 83 відсотків економічного змісту навчальної програми подається саме на лекції. Варто зазначити, що на сучасному етапі лекції активно поєднуються з альтернативними методами навчання. Класичні об'ємні лекції в даний час стають все менш актуальними та ефективними. Найбільш популярними методами читання лекції є впровадження компоненту участі студентів, який має багато варіацій. Найбільш відомі з них: збір теоретичного матеріалу студентами за темою лекції, формування ними

коментарів за кожним блоком лекційного матеріалу, організація студентів в групі з метою подання рецензії щодо змісту кожної лекції, написання резюме, яке буде зведене в документ для огляду курсу. Популярними у навчальній діяльності є також лекції-обговорення, лекції-лабораторні, лекції з проблемою вибору та лекції-демонстрації.

Інтерактивним методом, який досить активно застосовується сьогодні у процесі вивчення економіки, є рольові ігри. За даною методикою студенти займаються моделюванням задач для обробки представленої викладачем інформації, що вимагає швидкого та ефективного застосування економічного аналізу з метою удосконалення навичок прийняття рішень. Розвиток даного методу передбачає взаємодію між групами студентів за допомогою відео- та конференцв'язку.

Ще одним, широко застосовуваним іноземними викладачами, підходом у вивченні економіки є «перевернутий» підхід. Суть полягає в тому, що події, які традиційно відбувались в аудиторії, тепер можуть відбуватися за її межами, і навпаки. Використовуючи нові технології в навчанні, такі як мультимедіа, комп'ютери тощо, студент повинен вдома самостійно переглядати лекцію, а в аудиторії можливе виконання роботи, яка, зазвичай, подавалась студенту для домашнього завдання.

Також, надзвичайно ефективним є навчання засноване на використанні технологій, що включають в себе: відеозаписи, фільми, телепередачі, імітаційні ігри, електронні підручники тощо. Всебічному вивченню різних економічних проблем сприяють тематичні дослідження, які використовуються в галузі економічної освіти.

Ще одним із найбільш ефективних способів передачі економічних понять студентам є проведення експериментів та демонстрацій. Так, наприклад, пропонуючи студенту з'їсти одну за одною цукерки та оцінити задоволення отримане від цього, можна наочно продемонструвати дію закону спадаючої граничної корисності.

Активно у практиці викладачів за кордоном використовується, так звана, «рамкова» класифікація, що являє собою по суті керівництво з вибору конкретної методики викладання для досягнення конкретної мети навчання [5]. За даною класифікацією створюється основа – профіль, який за даною методикою викладання може бути описаний та використаний для досягнення певної цілі (як відбитки пальців можуть бути використані для виявлення конкретної людини).

Рамкова класифікація містить п'ять складових. Перша з них – таксономія освітніх цілей Блума (когнітивні, афективні та психомоторні), що служить важливим механізмом для визначення економічних методик викладання освіти.

Когнітивний домен має шість таксономічних рівнів. У разі створювання галузевих стандартів, навчальних програм, чітко класифікують загальні (кінцеві) та специфічні

(конкретні, проміжні або предметні) цілі навчання. Це, в свою чергу, передбачає, що рівень сформованості загальних (кінцевих) цілей має починатися з розуміння вивченого матеріалу, у той час, як рівень запам'ятовування вивченого матеріалу – є базисним під час формулювання предметних цілей [6]. Афективні області відносяться до таких поведінкових цілей, які вимагають зосередження уваги на конкретних стимулах або заохочення брати участь у тій чи іншій ситуації навчання [8]. Психомоторний домен – це сукупність видів навчальної діяльності, пов'язаних з оволодінням фізичних вмінь і навичок, що відноситься до практичної мети.

Наступною складовою є підбиття підсумків навчання з використанням студента у якості викладача. Зазвичай викладач є основним гравцем в процесі навчання та одноосібно контролює потік інформації за даною темою. Дана складова вимагає активізації інтерактивного обміну між викладачами та студентами. Викладач пропонує студентам збільшити свою роль в процесі навчання.

Третьою складовою є активне використання технологій та визначення її вирішальним фактором, що визначає рівень навчання в межах академічних навчальних закладів.

Ще однією складовою є визначення необхідності індивідуального навчання або ж групового. Вважається, що з метою набуття управлінських здібностей з необхідністю прийняття рішень групове навчання є найбільш ефективним.

Останньою, але, на наш погляд, надзвичайно важливою, є така складова як обмеження в часі. В умовах вищого навчального закладу викладач має стільки часу, скільки необхідно для подання студентам основної інформації за обраною темою. Саме тому, вимір часу є одним із ключових факторів при виборі методики викладання. Чим більше часу з використанням конкретного методу вимагає навчання, тим менше часу залишається для подання додаткових матеріалів. Повинен бути досягнутий баланс між кількістю інформації, яка подається та обраним методом, що забезпечить глибоке розуміння матеріалу студентами, але, за звичайних умов навчання, вимагають великої кількості затраченого часу.

Використання представлених складових дозволяє обрати відповідну методику навчання з урахуванням його цілей.

Цікавим є дослідження щодо методів викладання економічних дисциплін у вищій школі, проведені американськими науковцями [7]. Вони проводились із періодичністю у п'ять років. Метою дослідження було встановити відповідність між необхідністю та фактичним використанням різних методів викладання економіки у вищих навчальних закладах. Також в процесі дослідження намагались визначити як різні методики викладання «вписуються» в сферу економічної освіти. Необхідно визначити ефективність різних

методик викладання у доведенні економічної інформації до відома студентів у вищих навчальних закладах.

В опитуванні брало участь біля 3000 респондентів. На обох опитуваннях було запропоновано відповісти на запитання за темами чотирьох недавно вивчених курсів з економіки та надати інформацію про їх перевагу одному або декільком методам навчання. Питання анкети були побудовані таким чином, щоб отримати максимально можливий обсяг інформації щодо вибору та застосування найефективнішого методу навчання. Серед запропонованих на вибір методів навчання були: лекційні заняття, обговорення в групах, використання засобів масової інформації, проведення експериментів, спільне навчання та робота в малих групах, виконання завдань із використанням матеріалів у друкованому та електронному доступі тощо.

Вартим уваги є аналіз відповідей на питання щодо віддання переваги та використанню певного методу у викладацькій практиці. Варіанти відповідей, пропонувались, давали можливість поділити респондентів на: 1 – тих, що ніколи не використовували певного методу, 2 – тих, що іноді використовували певний метод, 3 – часто використовували і 4 – тих, що завжди дотримувались певного методу викладання. Якщо перевести у відсотки, то кількість респондентів за варіантами відповідей можуть бути представлені наступним чином: варіант 1 обрало 10% респондентів, 2 – 22%, 3 – 21%, варіант 4 – 47%.

Щодо необхідності використання різних методів викладання із використанням математичних навичок, то усі 100% опитаних погодились із важливістю такого поєднання.

Переважна більшість опитуваних засвідчили зменшення часу на проведення наукових досліджень у сфері економіки через необхідність зростання витрат часу на консультування студентів щодо виконання домашніх завдань. Така тенденція робить нагальним вирішення питання щодо застосування передових методів у викладанні економіки.

Домінуючим серед усіх названих варіантів методів навчання економічних дисциплін було названо роботу у групах. Мінімальну кількість позитивних відповідей щодо ефективності навчання отримало виконання індивідуальних завдань.

Серед усіх названих в процесі опитування найбільш яскравою формою навчання є обговорення, а не ємкий лекційний курс. Студенти віддають перевагу такій формі дискусії, при якій інструктор (викладач) скеровує напрям дискусії, а не пошук істини в процесі дискусії між групами.

Одним із негативних наслідків такого стану речей є надзвичайно низький рівень використання у навчанні літератури, в тому числі і довідкової. Правди ради, зазначимо, що у вивченні предметів із необхідністю використання статистичного матеріалу та математичного

існує певна стабільність у результатах опитування за різними роками щодо використання різного роду джерел інформації у процесі навчання.

Попри доведену необхідність використання інноваційних методів у навчанні, значна кількість студентів вважають достатнім метод навчання, що дозволяє їм пасивно слухати предмет і за яким вони гарно будуть підготовлені до випробувань (в протипагу необхідності практичного застосування отриманих знань). Таким чином, деякі викладачі можуть отримати досить високі рейтинги, не використовуючи передових методів у навчанні. Допоки основною метою буде теоретичне вивчення матеріалу і очікування позитивної оцінки в кінці семестру, доти така ситуація залишатиметься незмінною.

Проте, існує й інша сторона застосування різних методик навчання. Викладання предмету дозволяє застосовувати такі методи, як ігрові, інтерактивні. В такому випадку варто зуміти зберегти баланс і не зосереджуватись на перебільшенні значущості власних розробок та інструкцій щодо проведення навчання задля уникнення можливості перетворити навчання у розвагу.

Аналіз персональних даних про осіб, що приймали участь в опитуванні та їх відповідей на запитання анкети, дали можливість зробити висновок про те, що викладачі з неповною зайнятістю та нижчим науковим ступенем більш схильні до ризику, коли йдеться про використання нестандартних методів навчання, а не директивних.

Висновки. Ситуація, характерна сьогодні і для вітчизняних вищих навчальних закладів, вимагає визначення напряму вирішення проблеми зростання продуктивності навчання – збільшити фінансування на освіту чи часу на проведення різного роду досліджень в період цього ж навчання. За сьогоднішніх складних умов однією із ефективних та найменш затратних шляхів розв'язання поставленої задачі є покращення викладання економіки із застосуванням інноваційних методів навчання.

Розглянуті в статті класифікації можуть слугувати дієвим засобом зростання інтелектуальної підготовки студентів, підвищенням мотивації до самостійного вирішення багатьох економічних проблем та пошуку альтернативних рішень (за такої необхідності). Питання, які піднімалися в даній статті, потребують подальшого вивчення. Необхідно створювати альтернативні методи навчання економіки у вищих навчальних закладах. Варто зосередити дослідження на визначенні кількісних показників, що дали б можливість оцінити ефективність методики викладання та досягнутих результатів. Дані питання будуть темою подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Грицуленко С. І. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. І. Грицуленко, Н. Ю. Потапова-Сінько, К. М. Гарбера. К. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. – 224 с.
2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Укл. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. – К.: Вид-во НМЦВО МОНУ, 2004. – 24 с.
3. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 236 с.
4. Джонстон, Кэрол Г. и Джеймс, Ричард Н. Оценка совместного разрешения проблем для обучения экономик / Джонстон, Кэрол Г. и Джеймс, Ричард Н. // журнал экономики Winter 2000, Vol. 31, выпуск 1, С. 13-30.
5. Даниэль Уэнтленд Руководство для определения того, какие методики преподавания использованы в экономическом образовании // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://miqa3673.narod.ru/1209.html>
6. Когнітивний домен // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wiki.fizmat.tnpu.edu.ua/index.php/>
7. Becker, William E. Teaching Economics at the Start of the 21st Century: Still Chalk-and-Talk // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.deepdyve.com/lp/american-economic-association/teaching-economics-at-the-start-of-the-21st-century-still-chalk-and-LVVYpRfWZM>
8. Kort B., Reilly R., Picard R. An affective model of interplay between emotions and learning: Reengineering educational pedagogy-building a learning companion. / In Proceedings of IEEE Intl. Conf. on Advanced Learning Technology: Issues, Achievements and Challenges. – Madison, WI: IEEE Computer Society. – 2001. – pp. 43-48.
9. Systematic approach to training // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.unodc.org/pdf/india/publications/guide_for_Trainers/03_systematicapproachtotraining.pdf

СТУПЧУК С. М. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭКОНОМИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

В статье исследуются методические особенности преподавания экономики в высшей школе, определены основные элементы экономического образования, охарактеризованы основные методы преподавания экономических дисциплин, описан профиль выбора методики преподавания в соответствии с поставленными целями обучения («рамочное»

классификация). Статья содержит результаты исследования, проведенного американскими учеными, по эффективности различных методик обучения.

Ключевые слова: методика преподавания, эффективность методов, инновационные подходы

**STUPCHUK S. M. METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING ECONOMICS
IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE**

The article deals with the methodological features of teaching economics in high school, the basic elements of economic education, described the basic methods of economic disciplines described profile selection methods of teaching according to learning goals ("Framework" classification). The article contains the results of a study conducted by American scientists, on the effectiveness of different teaching methods.

Keywords: teaching methodology, efficiency methods, innovative approaches.